

QALA KESAYETA KURDAN

Mehmet Salih Özalp

sîtav

Weşanên Sîtav |88

Qala Kesayeta Kurdan | Mehmet Salih Özalp

Mîzanpaj û Berg | Sîtav

Çapa Yekem | Rêbendan 2018

Bizim Büro Matbaa Dağıtım Basım Yayımcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Sanayi 1. Cad. Sedef Sok. No: 6/1 İskitler/Ankara

Tel: 0312 229 99 28 Fax: 0312 229 99 29

© Sîtav Yayınları

ISBN|

Weşanên Sîtav

Navnişan | Şerefiye Mah. İrfan Baştuğ Cad. Uğur İş Merkezi No: 17/A

İpekyolu/VAN

e-mail: wesanensitav@hotmail.com

QALA KESAYETA KURDAN

Mehmet Salih Özalp

sîtav

NAVEROK

Pêşgotin.....7

Beşa Yekem

1. Qala Kesayeta Kurdan.....10

Beşa Duyem

2. Helbestname.....35

Beşa Sêyem

3. Çîrok.....53

Nivîskar.....58

“Navê çemê sêyemîn Dicle ye, ji rojhilatê Asûr ve diherike.

Û çemê çaremîn jî Ferat e.

Ji bo ku li baxê Edenê binêre û tê de bişuxule (Xwudê) Adem danî li wir.” (Tewrat, Afirandin, 2: 14-15)

“(Me gote) Erdê ava xwe bigire û ey ezman tu jî (baranê) bigire. Herwiha av vekîşiya û biryara (Xwudê) hate cî; û Keştî (Gemiya Nûh) li ser Çiyayê Cûdî rûnişt.”

(Qur’an, Sûreya Hûd, 44)

Pêşgotin

Qîmet bi hindikahî û zehfahiyê nayê kişandin, heger tiştta ku qîmetê kifşe dike giranahiya tiştan were zanîn, bêguman kevir ji zêran û kevirên bêhempa çêtir bi qîmet in. Lê belê di rastiya jiyane de qîmet tişttek e girêdayê şexsê xwe ve ye. Herkes nikare qîmeta her tiştî zû bizane yan pê bihese, herwiha di her qadekê de pisporek pêwîst e ku ji bo ku qîmeta tiştan kifşe bike.

Îro belkê di zimanê kurdî de beramberê zimanên dîtir (farisî, erebî, tirkî, inglîzî û hwd.) berhem û xebat nehatine holê. Lê belê ev kêmasiya zimanê kurdî nîn e, belkê kêmasiya me ye, kêmasiya perîşaniya kurda ye, an jî bingeh û pirsgirêka vê kêmasiyê ji çavkaniyeke wisan peyda dibîtin ku ew serekanî jî di nav çerxên pergaleke navnetewî de xwe girtiye. Ne ku kurdî belengaz e, kurdî her kurdî ye; dema ku av biherike, ma di vir de yên têhnî belengaz in, an kaniyên avê belengaz in? Yê têhniyê zimanê kurdî ye ew ê bi awayekî kurdî bi dest bixe, lê belê yê ku hez neke kurdî binivîse û bixwîne kes nikare bi darê zorê bide nîşan. Ji ber ku, zimanê kurdî ne zimanekî desthilatdar e. Hal ev e em jî ne ji bo hinek berjewendîyan, an jî bi darê zorê, belkê ji bo xatira zimanê xwe û ji bo xatira pêşîyan dest bi nivîsandin û xwendina kurdî bikin; dê ev kiriyara me çêtir nêzîkê dilpakîyê bibe. Lewre di dilpakîyê de berjewendî, zorbetî, durûtî naleyîze, di dilpakîyê de bi tinê daxwaza bi dil û can û evîna zanebûnê heye.

Di serê pêşiyê de ji ber ku piraniya xwendekaran tirkî bi kar tînin, min xebata xwe ya li ser kurdan bi tirkî nivîsand; lê belê min hez dikir ku ev berhema min a li ser kurdan bi awayekî bibe kurdî, min hewl da ku ez wergerînim kurdî, ez fikirîm û min got kuro şerm e, eyb e, fihêt e ku mirov bi zimanek bîyanî binivîse û wergerîne zimanê xwe, jixwe pêwîst bû ku te bi kurdî binivîsiya û te werger bikira tirkî. Ji ber vê yekê hewce bi wergerê nema. Min got ez ê xebateke kurdî nû bi kar bînim, bila ne dirêj be; di dumahîkê de bi rastî jî ev berhema min a kurdî her çiqas kurt hatibe danîn jî, ez bi Kurdnameyê re naguherînim. Lewma Kurdname ji ber ku tirkî bû, min xwe tê de weke kurdekî baş nedikarî îfade bikira; wextê mirov di zimanê dayîkê de xwe îfade dike, mirov weke zarokan kelecana dibe, dilpak û hêsayî dibe.

Herwiha ew têbiniyên ku min di dîrok û pirtûkên cure bir cure de veqetandî, ku gehîştine hevdu, wêneyek derkete holê; ew wêne çewa mirov şexsekî bide naskirin, herwekî portre ya neteweya kurd derkete holê. Ev e ev berhem ew portre ye. Ji bilî van min çend helbestên xwe lê zêde kirin û "Qala Kesayeta Kurdan" temam bû. Ez ji we re serkeftinê dixwazim.

Mehmet Salih Özalp

22 Berfanbar 2017

Wan

Beşa Yekem

Qala Kesayeta Kurdan

I

Kesayetiya her milletekî li gor taybetmendiyan wî milletî kifşe bûne. Herwiha bandora erdnîgarî, xasyetên civakî û ji rewşa çandiyarî bigirin hetanê pergala aboriyê kesayetiya neteweyan sazûrêz dibin. Mînak: Bi vî rengî bandora ramiyarî û pergala çînayetiya Yewnaniyan jî milletê Yewnan fêr bûnê felsefe kirine. Milletê Hindistanê jî xwe çêtir ji aliyê tesewufê ve dane. Lê belê ev dîmen nayê wê wateyê ku bi tinê Yewnanî dikarin felsefeyê fêrbibin an jî Hindistanî tinê dikarin razdariyê perwerde bibin. Feylesofê Îslamê yê herî navdar Ibn-ê Ruşd di pirtûka xwe ya *“Di warê siyasetê de agahiyên sereke”* bi navkirî de beşek ji bo vê mijarê veqetandî ye. *Ibn-ê Ruşd di vê beşê de behsa xasyetekî kurdan jî dike û bi vî rengî dinirxîne; “Ji Yewnaniyan çêtir yê nêzîkê dilpakiyê ku hebin bêderfet nîn e. Herwisa, ger ku Yewnanî aliyê beşa teorîk (felsefê) ve bilind bibin, Kurd û Celâlîka jî aliyê hêrsbûnê (gernasiyê) ve bilind bûne.”*¹

Ev hizra hanê ne tinê Ibn-ê Ruşd parve dike. Li ser mêranî, gernasî û qehremaniya gelê kurd piranî hemû zanyar û dîroknasan axiftan kirine û ev hizra hanê cihê xwe girtiye. Di mitolojiya Dehak û Kawayê Hesinkar de jî çawa tê dîtin derketina kurdan bi mêrxasî ye. Heta Firdewsî, di *“Şehname”* ya xwe

1- Ibn-ê Ruşd, *Di warê siyasetê de agahiyên sereke*, pr:

de derketina kurdan bi vê mîtolojiyê ve girêdide. Li gor Firdewsî ew ciwanên ku ji zilma Dehak revî û di çol û çiyân de yekîtiya xwe çêkiribûn û Dehak li ser text wergerandibûn, ew ciwan bav û kalên kurdan in û kurd ji wan ciwanan zêdebûne. Firdewsî wiha şîrove dike; *“Ev e ev qewmê kurdan ê îroyîn ji nifşê wan in. Ji wan (ciwanan) zêdebûne û ev nizanin ka bajar çî ye. Malê van konên di çolan de avakirî ne. Di dilê wan de xofa Xudê nîn e.”*²

Dema ku Îskenderê Mezin dixwaze gerekê bide ser Asyayê û Persan û van deran binpê bike, pêwist dibe ku di çiyayên Kurdistanê re artêşa xwe derbazê rojhilat bike. Lê belê ev hesabê qiral sererast naçe û kurd xwe didine çiyayên xwe û bi şerekî gerîlayî artêşa Îskender dixin tengasiyê. Serqolê leşkerê Îskender Ksenophon, gava vedigere welatê xwe pirtûkekê bi navê *“Vegeza Deh Hezaran: Anabasis”* dinivîse, hêrs û mêrxasiya kurdan jî di vê berhemê de bi awayekî balkêş dide nîşan. Ksenophon, behsa kurdan bi navê Kardûx kifşe kiriye. Ksenophon, wiha dibêje; *“(Gotin) Kardûxî milletekî şerker û çiyayî ne, li ber qiral stûyê xwe netewandine. Heta dibêjin artêşa qiralîyetê, zemanê berê li ser wan sed û bîst hezar nefer daye êriş kirin lê belê ji ber bêkeysîya şert û mercên eraziyan di vê artêşê de yek kesek nekariye vegere (û xilas bibe).”*³

Ibn-ê Betûtayê seyyah (gerok) jî di gera xwe

2- Firdewsî, Şehname, cld: 1, pr: 59

3-Ksenophon, Zivirîna Deh Hezaran: Anabasis, Beşa Sêyemîn, pr: 259

ya Mûsil, Amed, Cizîra Botan û Kurdistanê de piranî qala mêvanperwerî, dilpakî û şarezabûna bajarên kurdan kiriye.⁴ Bala Ebû Hamidê Xernatî, wêrekiya kurdan kişandiye. Wiha gotiye; “*Cizîrî (Mezopotamyayî) neferên çeleng in, ji kuştina dijberê xwe re gelek xedar in.*”⁵(5) Gernasiya kurdan xwe ji nêrîna Ewliya Çelebiyê Tirk jî xilas nekiriye. Çelebî, di gerana xwe de jîrbûna Kurdên bi pirç (an jî Êzîdî) gelek ecibandiye, dibêje; “*(Kurdên Pirçoke) Di avêtina gule de hin bi huner in dikarin kêçê di çavê de, hêştirê jî di çokê de nîşan bigirin û lêx in. Lê tu tivinga wan bibînî bi yek pereyî nakirî. Biha nîn in lê belê pê xweş nîşan tê hildan.*”⁶

Li ser kesayeta kurdan dîroknasê kurdan ê ku xelqê Bilîsê ye, Şerefxan wiha dibêje; “*Kurd, hin mirovên bêtirs, çeleng, gernas û girêdayê şeref û rûmeta xwe ne; ku ji bo nanekî heta mîna parseka destê xwe ji mirovên xirab re vekin, diwêrin ku xwe bavêjne mirinê û navê wan bi rêbirin û şelandinê derkeve.*”⁷

Mele Mistefayê Berzanî (1903-1979) mirovekî qehreman, mêrxas, dilsoz û sergelekî kurdan bû. Hêj di zarokatiya xwe de ketiye heps û zindanan, hatiye koçberkirin û dardekirina (îdama) mamê xwe

4- Ibnê Betûta, Seyahatname, pr: 170-173

5- Ebû Hamid Mihemed El-Xernatî, Seyahatname, pr: 107

6- Ewliya Çelebî, Seyahatname, pr: 396

7- Şerefxanê Bilîsî, Şerefname, cld: 1, pr: 63

bi çavê xwe yê zaroktî dîtiye. Gava mamê wî li ber çavê wî darda dikin, dibêje *“Heta mirov bêwijdanî were dardakirin, bila mirov di çiyayan û rêlan de ji aliyê guran ve were parçekirin wê çêtir be... “ dîsa dibêje; “Min bi vê felsefeyê dest bi jiyana xwe kir. Mirin heye, lê radestkirin (teslîmbûn) tune ye! Mirin heye, lê belê ketina zîndana tune ye! Ji bona vê jî yek çare (rê) heye, mayîna di çiyayan de.”⁸*

II

Mîtolojî (Hûtnîgarî), di serdema kevnar de nîrxandin û şîrovekirina dinyayê bû. Çawa niha zanist ji bo mirovan çavkaniya zanebûnê ye, wekî wê hûtnîgarî jî ji bo serdema kevnar mêzekirineka yekane dihate dîtin. Her neteweyekê ji bo xwe pergaleke hûtnîgarî pîroz didît; di nav vê pergalê de jî her neteweyekê xwe yekane dinîrxand. Yewnaniyan, Cihûyan, Ariyan û Samiyan; her yekî di destpêka dîrokê de ji bo xwe cihekî taybet vediqetand. Sûmêriyan, Babîliyan, Akadiyan û hemû şaristaniyên kevn, her yekî ji bo xwe “destaneyeke afirandinê” pêk aniye. Di vî warî de wekî her neteweyekê kurdan jî mîtolojiya xwe bi awayekî taybet avakirin e.

Wextê ku Zerdeşt hêj nehatî, kurd piranî li ser baweriya Êzdiyatîyê⁹ dijiyan. Piştê ku Zerdeşt ji Hêşeta Êrmîyê derketî û bang li gelê Medîyan kir, millet yek û yek neçûne ser dînê Zerdeşt. Ew kurdê

8- Dr. Siraç Bilgin, Berzanî, pr: 21

9- Baweriya Resen, Yazdanîzm an jî Dîva-Yasnayî

ku mayî ser baweriya xwe ya kevn, digotine xwe Êzîdî û şîroveya vê navlêkirinê hin caran bi navê “*Gelê Melekê Tawus*” an jî “*Gelê Ezda, Yezdan, Xuda*” dihate nasîn. Êzîdiyan ji ber ku kitêbên wan têne sotin, nivîsandin qedexe kirine û bi tinê ji şêx û pîrên xwe re rêya nivisandin û xwendinê vekirine. Ji bilî vê kastê giştîya Êzdiyan bi qewl û gotina xwe fêrî ilmê ola Êzîdî kirine. Lê belê piştê ku zanayên biyanî û Ewrûpayê bi vê olê dihesin, hez dikin ku ew heshesê di nav Êzdiyan de mayî, rastiya wan bi dest bixin. Yekemîn heshesa girîng ew bû ku qala du pirtûkan dihate kirin, yek behsa “*Mishefa Reş*” û yek jî behsa “*Kitab’ul Cilwe*” bû... Piştê hinek lêgerînan ev pirtûk têne bi dest xistin û dîsa tê zanîn ku ev pirtûk xwerû bi kurdî hatine nivîsandin. Êdî ola Êzdiyan bala zanistê dikişîne. Nusxeyên van pirtûkan bi kurdî ne... Paşê wergerên Erebi jî li ber van hatine çêkirin û bi Erebi jî nivîsandine.

Li gor Êzdiyan, yê yekemîn car Yekxudayî parastine kurd in. Û zimanê kurdî him zimanê olî ye, him jî zimanê Âdem û Hewayê ye. Êzdî dibêjin navê kurdan berê Êzdî bûye, cîranan û milletên biyanî navê “Kurd” li kurdan danîne. Nifşê kurdan, li gorê Ezîdiyan ji Âdem tê; hemû mirov jî ji Âdem zêdebûne. Hemû mirov ji Âdem û Hewayê tèn, lê belê kurd ji Hewayê nîn in. Dayika wan cûda ye û li gor qalkirinekê dayîka kurdan Horîyeke ji Bihîştê (Cinnetê) ye. “*Mishefa Reş*”, di Nûsxeya Mûsilê de dibêjtin “Xuda... ji me re bi kurdî xeberdida”; “*Âdem û Hewayê karê xwe (niyandin) fêrbûn û Hewayê du zarok anîne dinyayê. Û ji nesla van (zarokan) Cihû, Fele, Misilman û milletên din çêbûn. Nifşê (nesla) me yê bilind ji Şîs, Noh û Enoş in ku ew ceddê me*

ne ku ew tinê ji nifşê Âdem in... Civaka me ji nifşê Naxîmî ne... Yê bilî van jî nifşê Ham-ê ku asêyê bavê xwe buyî ne... Xuda, zemanê berê ji me re zehf caran hatiye erdê û ewliya dane me û ji me re bi kurdî xeberdida.”¹⁰

Di çavkaniyên biyanî de li ser afirandina kurdan behsên ecêp hatine kirin. Ji yek wan behsan jî ew e ku hatiye gotin; kurd ji eciniyan (cinan) peyda bûne. Gotine kurd, eciniyê ku Xuda perde li ser wan rakirî û xûyabûyî ne. Hinekan jî gotiye kurd, ji zewaca mirov û dêwan peyda bûne.¹¹ Di Tarîxa Taberî de qalek ji Ebdilâhê kurê Omer tê kirin –ku yê Brahîm Pêxember tewsiye kirî ku bavêjine agir- kurd in û kurd koçerê Farisa ne.¹²

Dîrokna Mesûdî, derbarê afirandina kurdan de qalekî mîtolojîk vedibêje; *“Li gorê hinekan, dema Şeytanên minafîq milkê Silamanê kurê Davud dizîne, li gel cariyeyên (qerwaşên) wê têkiliya zayendî kirin. Wextê Xuda milkê Silêman ji Şeytanê vergirt û cariyeyên têkilî li gel Şeytanê kirî şandin, Silêman got; “Wan bajone çiya û geliyan!” Paşê li goreyê dayîkan ew kom û kom cuda kirin û zêdebûn. Herwiha nijada kurdan derkete holê...”¹³*

10-Mishefa Reş, ayeta 21-ê, Nûsxeya Mûsil-ê

11- Şerefîxanê Bilîsî, Şerefname, cld: 1, pr: 63

12- Tarîxa Taberî, cld: 1, pr: 373

13- Mesûdî, Murûcu'z-Zeheb, pr: 192

III

Neteweya kurd, di xaka Mezopotamyayê de nijadeke kevnar e. Heger ku baş were nirxandin, dê were zanîn, li ser xaka Mezra Botanê di nav qewmên kevn û xwerû de kurdan rêza yekemîniniyê girtiye. Di nivîskên kevn -piranî hemûyan- de navê kurdan derbaz dibîtin. Di nivîskên şaristanî yên kevnare de têgeha ‚Kurd‘ bi çend cudahiya di hemû nivîskan de jî bi awayekî balkêş hatiye qal û qîl kirin. Çaxa Pêşîn heta tê Çaxa Navîn, têgeha kurd -weke her têgehê- bi peresînbûnê ve gehiştîye cihê xwe. Lê belê çiqas jî guherîn hebitin jî sê tîpên têgeha kurd pêdandî (sabit) mane û ev tîpên hanêkê jî li gor lêkolîna Dirîver k/r/t ne. Bi kurtayî di dîrokê de ji bo kurdan; karda, kurtî, khortî, kardoxî, kardaviye, kirdî, gort, kurt û hwd. hatine emilandin. Peyva kurd tê wateya ‚çiyayî‘ an jî ‚gernas/qehreman‘. Hinekan gotiye ber bi gernas/gerd/gord/kord ve guherîne xwe gihandiye peyva kurd (Persa gotiye kurdan ‚gerd‘); û hinekan jî çewa di nivîskên Sumêriyan de jî derbaz bûyî bi wateya ‚kûr-tî‘ şîrove kirine. Di zimanê Sumêriyan de navê çiyayan ‚kûr‘ e û -‘tî‘ qertafa isnadê/lêbarkerê ye. Jixwe Sumêriyan di nivîskên xwe de qala kurdan bi navê kûrtî/çiyayî xêzkirine.¹⁴

Deddorê çiyayê Zagrosê, ji çemê Botan heta Zapê, navbeyna herdu çemên navdar Dicle û Firat, li gorê olên semawî, dergûşa mirovantiyê Şehrê Nûh (Şirnex), çiyayê Cûdî û xaka Mezra Botan cihê afirîn û warê kurdan yê kevn e. Herwiha zanyaran

14-M.Salih Ozalp, Kurdname, pr: 9

jî ji vê erdnîgarê re gotine ‚Heyvika Feyîzdar‘. Ji ber ku yekemîn car tovê genim li vir hatiye avêtin. Kedîkirina ajalana (heywanan) yekemîn car di vê ernîgarê de hatiye kirin. Bingeha şaristaniyê ye Kurdistan! Çand, huner, felsefe û tovê dîrokê ye xaka Kurdistanê. Dîrok di Kurdistanê de destpê dike. Paşê wekî çemê Dicle û Firat li ser şaristaniya Sumêriyan ve diherike.

Hêj jî dîroknas û zanyarên cîhanê tarîxa Mezra Botan dinirxînin. Ji ber ku xakeke kevne ye, dîrokeke kûr e, nivîskên wê alozî û şîroveya wê berfireh e. Nexasme dîroka kurdan hêj jî berhem û bermahiyên kevne re birçî ye. Lê belê heta niha dîroka kurdan li ser hinek hizran rûniştiye; şaristaniya Hûrriyan wekî xala herî kevn tê pejirandin. Şaristana Hûrrî, dendika erdnîgariya di Kurdistanê de şeş hezar sala beriya niha (bz: 3-4 hezar sal) xwe dîdar kiriye. Hûrrî û yê pey Hûrriya hatî Mîtanî bav û kalên kurdan yên herî kevn in û ji wan re proto-kurd dibêjin. Hêj niha jî Êzîdî dibêjin “Em Hûrrî ne...” Jixwe qala girse ew e ku baweriyên Ezdiyan ji Hûrrî û Mîtaniyan mane. Bandora Êzdiyatiyê li ser hamû kurdan heye. Melayê Cizîrî hezkirina xwe bi Laleşê* wiha daye pêş; “*Mihrabê wê bi min re wer da biçine Laleş*”.¹⁵ Ji Mîtaniyan ve navê herêma Metîna maye. Metîna wargehek e û di nav sînorên başûr û bakurê Kurdistanê de ye. Xurtbûna Mîtaniyan, hezar pêncsed sal beriya zayîne, desthilatê Hûrriyan distîne û sînorê xwe piranî ber bi Kurdîstana jêr ve berfireh dike. Zimanê kurdî û zimanê Mîtaniyan ji yek hîmê tîn lê belê

* Laleş: Cihê Heca Êzdiya, Gora Şêx Hadî ye.

15- Dîwanê Melayê Cizîrî, pr: 112

kurdiya me ya îro û Mîtankî ji hev pir cuda ne. Gelên derdorên Zagrosê tevahî bingeha neteweya kurd ava dikin. Wekî; Kassî, Mîtanî, Gûtî û Elamî. Piştê ku Medan ji Rojhilatê Kurdistanê ber bi Qraliya Aşûr ve têne ber bi Rojavayê, ew an proto-kurdên ku derdorê Zagrosê yên şaristanî saz kirî û hilweşayî û yên kevne hemûyan di bin yek sîwanekî de berhev dike û dibine yek netewe.

IV

Di komkujiya Helepçê de (16.03.1988) bi hezaran mirov di kimyebaranên Seddamê Dehhaq de cangorî bûn. Di nifşekujiya Enfalê de pîr û zarok, jin û mêr jî di nav de zêdeyî 182.000 kesê xwedî jîn (xwedî rih, anku însan) mirin û yek dewleta Îslamê (!) ev hovîti rûreş nekirin. Ji ber ku ev ne qetlîam bû, ev ne komkuji bû, ev nifşkujiyek bû li hemberê gelê Kurdistanê dihate meşandin û dixwestin ku nifşê/nijada/eslê kurdan li ser rûyê zemîn biqelînin. Berpirsiyarê vê qirêjiyê jî di şexsê ereban de hemû mirovahî bû! Ji ber ku li hember vê bêdadiyê bêdeng man.

Zemanê ku nifşkujiya Helepçeyê çêbû; li Kûweytê endamekî kurdan yê “*Civîna (Konferansa) Îslamê*” piştê çendekî (*Sibat 1988*) ser lêdan kir û derdê kurdan ji Civîna Îslamê re got, “*Seddam gaza jehrî direşîne ser sivilên (şarwerên) bêguneh*” û xwest ku derdê kurdan ji bo birayên xwe yên Misilman re bibêje, belkê hewara kurdan were bihîstin..! Rêvebirê Ereben Misilman wiha pirs kirin; “*Ma hûn*

mabûne hêviyê ku ava gulan (ava çîçekan) li we bireşînin?"¹⁶ Ma êdî hewce heye ku em vê rewşê gotûbêj bikin, an jî şîrova bikin? Nexêr! Halê kurdan ev e.

Çarçoveya mafê kurdan ew e ku ne kêm û ne jî zêdebûne li hember hemî neteweyan. Heger ku Kurd mafê xwe yê neteweyî û mirovî hemû dest xistibûna; me dikarî em li ser nijadperestî, an jî faşîstbûna kurdan bipeyîvin. Lê mixabin hindikahî hêj jî mafê perwerdebûna zimanê dayîkê nehatiye naskirin; çewa em ê rabin û bibêjin nijadperestî ka baş e, an nebaş e? Heger nijadperestî were axiftin –pêwist e li ser nijadperestiya ku li dijê kurdan tê meşandin were gotûbêj kirin. Dinya alem dizane di Rojhilata Navîn de yek neteweyê mîna kurdan mafên wan yên sereke nehatine xwarin. Cîranên kurdan tevahî desthilat in; zimanê wan, dewleta wan, dibistanên wan, ala wan û tu ji ewlehiya wan bigirî hetanê naskirina wan, her mafekî neteweyî bi sedan sal in dest xistine û hêj jî nasekinin.

Mixabin ev neteweyên ku çerxa faşîzmê li ser serê kurdan digerin hemû jî girêdayê ola Islamê ne(!) Tu ji qedexekirina zimanê kurdî bigre hetanê bînpêkirina her mafekî sereke ji wan hatiye. Hetanê ji wan hatiye komkujiyên girsehêz pêkanîn e. Agirî, Zîlan, Dêrsim, Enfal/Helepçe û di demek nêzîk de jî Roboskî di nav van komkujiyên ku navdar in de cih digire. Di nav van komkujîyan de pîr û zarok, jin û mêr, mezin û piçûk ji hev cuda nekirine û bi

16- Senar Turgut, Di mezopotamyayê de tarîxa şaristaniya kurdan, pr: 111

destên xwe yê qirêj xwestine ku nifşê kurdan li ser rûyê zemîn xilas bikin. Ya tirkan, ereban û farisan li hember gelê kurd meşandî ji bilî nifşkujiyê tiştek nîn e. Gelo qêrîna kurdan dibe nijadperestî? Gava yekî serê mirov şikand an li mirov da, jixwe ji xweda ve wê dengê qêrînê li ser mirov bikeve. Ev qêrîna hanê çiqas ezperestî be, gaziya kurdan jî ewqas nijadperestî ye.

Gaziya kurdan ne gaziya mafxwarinê ye. Heger ku kurdan gazî bikira û bigota “Em ê zimanan qedexe bikin, em ê neteweyan koçber bikin, em ê di Kurdistanê de nifşeyan biqelînin!” Heqê me hebû ku em behsa nijadperestiya kurdan bikin. Lê belê tişta ku kurdan ev e sedan sal in di dilê xwe de daxistî û bi zimanê xwe gotî ji bilî azadiya xwe tiştek nîne. Tişta kurdan xwestî azadî ye, wekhevî ye! Di Rojhilata Navîn de cîranê kurdan çi maf hene kurdan jî ew xwestine. Heger ku kurdan ji ereban, farisan û tirkan tiştekî zêde bixwesta -wê çaxê heqê me hebû ku em bibêjin kurd nijadperetiye kikin. Îro bîst û du dewletên ereban hene. Lê belê hemû dewletên Rohilata Navîn û tevahî Misilman rabûne ser piyan, dibêjin “Pêwîst e ku Filistîn bibe dewlet!” Kurdan hindî dewletbûna Fîlistînê viyan ew qas dewletbûna xwe neviyan e. Dîsa di Asya Navîn de tîjî dewletên tirkan hene, lê belê hêj jî çavên wan têr nebûne û lê dixebitin ku di Qibrîsê de jî tirkan bikin serbixwe û dewlet. Tirk, ji bo sê milyon tirkên Elmanyayê mafê perwerdehiya zimanê tirkî ji Elmanyayê dixwazin, lê ji bo sih milyon kurdan perwerdehiya zimanê dayîkê zêde dibînin. Ma ev ne durûtî û rûreşî ye? Ma ev ne nijadperestî û hovîtî ye? Heger we ilehî bivêtin hûn nijadperestiyê, faşîstiyê mêzebikin; bifermin li

Tirkîyê, Sûriyê, Iraqê, Îranê binêrin! Faşîstên xwerû di nav van dewletan de deshilat in.

Piştî (asîmîlasyon) çalakiyeke li dijî mafên mirovî yên sereke ye. Heqê tu kesê tune ku yekê bi xurtî veguherîne ser çand û zimanê xwe. Her neteweyek dikare û heqê wê ye ku pêşeroja xwe kifşe bike. Fêrmend (doktrîn) ên mirovhez, alînegir, gerdûnî, olî û di xezmên dadmendî de mafê netewbûnê aşkera ye. Di bîrdoza Komperestî (Komonîzmê) de mafê neteweyan nayê paşdan hetanê şoreş serkeve. V. Lenîn gotiye *“Her neteweyek dikare bextê xwe tayîn bike”* û heta şoreşê mafê neteweyan nabe ku neyê guhdarkirin.

Qaşka Rojhilata Navîn li ser ola Islamê melhezayê dike û li gor Qur’an û Hedîsan raya xwe sazûrêz die. Gelo ma ew nizanin ku di Qur’anê de dibêjîtîn; *“Wa Mirovanti! Me hûn ji mêr û jinekî afirandin. Ger hûn hevdu binasin me hûn kirne qewm û qebîle û ji hev cuda kirin. Bêguman yê li bal Xuda bilind û delal, yê xofa xuda di dilê wê/wî de heyî dilpek e.”*¹⁷ Ma dîsa Misilmanan ev ayeta hanê jî nexwendiyê; *“Yek ji ayetên wî (Xuda) jî ew e ko, afirandina asîman û rûyê zemîn e, cudabûna reng û zimanên we ne. Bêguman ji bo zanayan di nav van de fêrbûn hene.”*¹⁸ Heta ku civakek xwe neguherîne, li gor Qur’anê, xuda jî wê civakê sererast nake.¹⁹ Ji ber

17-Qur’an, Sûreya Hicûrat, 13

18- Qur’an, Sûreya Rom, 22

19- Qur’an, Sûreya Enfal, 53

ku her milletek bixwe zilmê serê xwe wer dike. Bi vî rengî; *“Me kotekî li we nedikir, hûn bixwe civakeke dîn û har bûn.”*²⁰

Îro kotekiya li xelqê kurd hatî kirin ji aliyê hov û harên di Rojhilatê Navîn de bi desthilatdarî hatiye nivîsandin. Ereb, tirk û faris vê dîn û harbûna xwe bi navê Xudê dixemilînin, lê belê her civakek bextê xwe bixwe ava dike. Tu kes nikare vê qirêjîya faşîzmiya rojhilatê binerast bike. Ji ber ku hemu çavkaniyên olî, yên dadmendî, yên mirovhezî, yên gerdûnî li ber wan farşîstan daxistî ne.

V

Zemanê vegirtina Îslamê ya di Kurdistanê de ‘Şahinşahiya Sasaniyan’ serwertî dikir. Sasanî ne Pers in; pê Persa hatine û şahê Sasaniyan ji Sasanê Kurd zêde bûne û ji nifşeya Sasan in. Neviyê Sasanê Kurd (*Sasanê Şivan*) Erdeşêrê Yekemîn * gava desthilatdariyê ji bavê xwe Babek hildide, dibe rêvebirê herêmê. Erdê xwe berfireh dike, serwertiya Sasaniyan vedide û bingeha Sasaniyan sazûman dike.²¹

Bi wêrinî û hewldana Erdeşêrê Yekem, pêşengên

20- Qur’an, Sûreya Seffet, 30

* Erdeşêr: Jê re ‘Erdeşîr’ jî tê gotin. Erdeşêr, tê wateya ‘Şêrê’ li ser ‘Erdê’

21- Ebû Henîfeyê Dînewerî, Exbar’u-Tiwal, pr: 75; M.Salih Ozalp, Kurdname, pr: 36-37

biyaniyan aciz dibin. Ji ber ku kesî bêhnfirehî li hember kurdan nedikir ku bine serwer û mezinê miletan. Xelqên biyanî diviyan hertim ku kurd, xor û zelîl bimînin; herwiha Qralê Eskanyanê Erdewan bi hewldana Erdeşêrê Yekemîn aciz bûye û nameyeke kirêt jê re dişîne, di vê nameyê de Erdewan wiha dibêje Erdeşêr; *“Wa! Ew kesê Kurdê ku di konên kurdan de perwerde bûyî... Tu zêde pêşve çûyî, ji çav miçandinê jî zêdetir; te bi helwesteke dijminî mirin xirikande aliyê xwe ve. Te bi destûra kê tac daniye serê xwe, bi rêdana kê ew diyar te bi dest xistin û bi serweriya xwe êriş didî cemaweran?”*²²

Hinek zanayan gotiye yekemîn car -navê kurdan yê nûjen- di destaneyê Erdeşêr de derbaz dibe. Navê destaneyê *“Hêkayetên Erdeşêrê Kurê Babekan”* * e. Tiştê ecêb; di vê destaneyê de, behsa şerê di navbera Erdeşêr û Qralê Kurd Madîg (Piştê Zayînê: 226) de çêbûyî tê vegotin. Kitêba *“Kârnâmagê Ardaşîrê Babagân”* bi zimanê Pehlewî hatiye nivîsandin û nivîska Zerdeştîya (Sasaniyan) ya herî kevn e. Di kitêbê de nîşeya Erdeşêr şîrove dike û jiyana di nav şivanên kurdan de tê nîşekirin.²³ Vegotina cenga Qralê Kurd Magîb û Erdeşêr di destaneyê de bi berfirehî cih digire.²⁴

22- Tarîxa Taberî, cld: 3, pr: 968; İbn'ül-Esîr, El-Kamil Fit-Tarîx, cld: 1, pr: 369-379

23- İngilîzî: “Dârâb privately lived in distant lands, wandering with Kurdish shepherds.” Beşa 1. “Hêkayetên Erdeşêr ê Kurê Babekan”

24- İngilîzî: “(1) Afterwards he (viz., Ardashir), having collected many soldiers and heroes of Zavul, proceeded to battle against Mâdîg, the King of the Kurds. (2) There was

much fighting and bloodshed (in which) the army of (23) Ardashir (finally) sustained a defeat. of Zavul, proceeded to battle against Mâdîg, the King of the Kurds. (2) There was much fighting and bloodshed (in which) the army of (23) Ardashir (finally) sustained a defeat. (3) Ardashir became anxious on account of his own army. (4) (On his way back) he came at night through a desert which contained neither water nor food, so he himself with all his troops and horses came to hunger and thirst. (5) (Marching onward) he saw, from a distance, a fire belonging to (some) shepherds, and there Ardashir went and beheld an old man living with (his) cattle on a mountain-steppe. (5) Ardashir passed the night there, and the next day he asked them (viz., the shepherds) about the road. (7) They said: "Three frasangs hence there is a very fertile village which has many inhabitants and plenty of food." (8) Ardashir went to that village, and dispatched a person to send to his capital his entire cavalry. (9) The army of Madîg boasted thus: "Now there should be no fear of Ardashir, as on account of his defeat he has returned to Pars. (10) (Meanwhile) Ardashir, having prepared an army of four thousand men, rushed upon them (viz., the Kurds), and surprised them with a night attack. (11) He killed one thousand of the Kurds, (while) (24) others were wounded and taken prisoners; and out of the Kurds (that were imprisoned) he sent to Pars their king with his sons, brothers, children, his abundant wealth and property." Beşa 5. "Hêkayetên Erdeşêrê Kurê Babek/an"

Wextê Kurdistan ji aliyê Ereban ve tê vegirtin, mixabin zehf kuştin, talan, komkujî têne kirin. Gelek giryanok di vê hêlê de çêbûne û yek ji van giryanokan jî bi helbestî ye. Li bajarê Şehrezorê li ser çermekî helbesteke –di zamanê vegirtina Kurdistanê de mayî- hatiye vedîtin. **Lê belê li gorê lêkolînan hatiye dîtin ku ev helbest nerast e,** lewre sexte ye. Em ê dîsa jî parve bikin. Piranî nivîskarên kurdan di berhemên xwe de wek helbestek rastiyeqîn weşandine. Xwerû û wergera vê helbestê ev e,

“Hûrmûzan raman, atîran kujan. Wîşan şard we gewre gewrekan. Zorkerê Erebb kirdine xapur. Gînay palê heta Şehrezor. Şîn û kenîkan we dîl beşîna. Merdê aza telî jî roj hewîna. Rewîştê Zerdeşt mawe bêkes. Bezîka nîka Hurmuz ve hîçkes” Bi Kurdiya îro: ***“Hûrmûzgeh* wêran bûn, agir vekujîn. Gewreyên gewreyan xwe veşart in. Zordestên Erebb her alî xapûr kirin, heta gehîştine Şehrezor. Jin û keçik dîl (êşîr) bir in, xortên azad din av xwîné de hiştin. Ayîna Zerdeşt maye bêkes, Hûrmûz qe kesî nabexşîne.”***

Li hember zilm û zora ereban xîreta kurdan qebûl nedikir ku bêdeng bimînin. Gernas û mêrxasên kurdan rabûne ser xwe, berxwedan û têkoşîn meşandin. Yek ji wan gernasê ku xwest tola kurdan hîlbide Ebû Mislimê Xorasanî bû. Ebû Mislim koka Emewiyan qeland, navê xwe bi ristên zêrîn da nişanê dinyayê. Lê mixabin Ebasiyan bi Ebû Mislim re xayîntî kirin, Ebû Mislim kuştin û cendekê wî avêtin çemê Dicleyê. Helbestvanekî Ebû Mensûrê Şahê Ebasiyan hebû. Navê helbestvan Dulame û qeşmerê qesrê bû. Wextê Ebû Mislim didin ber xenceran û cendekê wî diavêjin çem, Dulame li ser Ebû Mislim wiha dibêje;

“Wa! Bavê mêrkuja (Ebû Micrim)

*Heta Xudê xiraba neguherîne, bendê xwe
yê baş jî naguherî ne*

* Hûrmûzgah: Peresgehên Zerdeştîyan e.

Te hez dikir, tu Mansûr re xayîntiyê bikî

Tu xayîn î, Kurdê kalkê te jî xayîn bûn.

Te ez bi mirinê ditirsandim,

*Lê belê cenga mezin tu bi destê xwe peritandî.*²⁵

Di Qur'anê de ew ayetên milletê ereb rûreşkirî, hinek ereban gotiye, heger ku Xuda milletê kurd bidîta (haşa) yê bizaniya ku kurd ji ereban xirabtirin. Yakut el-Hamavî dibêje; *"Hin proleyan (aşiriyên) ayeta Xuda şîrove kiriye. Di Sûreya Tewbêyê de ayeta "Di kufr û nifaqê de Ereber herî qijwar in."*²⁶ *bi awayê "Di kufr û nifaqê de Kurd çêtir dijwar in." xwendine. Dibêjin, Xuda neçûye Şehrezorê. Ku biçûya, yê bela û tengasiya di vir de bidîta, wê bigota yê li hember Misilmanan pirole (aşirî) Ereber nîn in, Kurd in."*

VI²⁷

Li ser kesayeta kurdan, dîrok û nifşeya kurdan, di nav gernivîs (seyyah) û zanayên Îslamê de gelek qalûqîl û gotûbêj çêbûne. Herwiha zanayên Îslamê di piranî pirtûkên xwe de qala kurdan kirine.

25- M.Salih Ozalp, Kuriname, pr: 56

26- Sûreya Tewbe, 101: "Ji Ereber û gelê Medîneyê de hin minafiq hene, di minafiqiyê de jîrek in, dijwar in."

27- Werger: Behsa Kurdan. Di Pirtûka Mesûdî de Behsa Kurdan

Mînak, weke: Ebdillah b. Hûrdazbih, Vâzih el-Yakûbî, Omer Ibn Rusteh, İbn Fakih el-Hemedânî, Huseyîn el-Mesûdî, el-Istahrî el-Farizî, Elî Ibn Hevkal, Ehmed el-Muqedesî, Mihemed el-Bekrî, Idrîs el-Idrisî, Yakût el-Hemawî, Zekeriya Qezvînî û İbnê Se'd Mexribî, an jî di warê dîrokê de, weke: Tarîxa Teberî, Belazûri, Fitûh il- Bildan, Ensâb wel Eşraf, Ebû Henîfe Dînewerî, Axbâr et- Tiwal, Imam Zehebî, Tarix il Islam, Cahiz, Kîtab et-Tac fî Ahlaq el- Milûk, İbnê Miskeweyh, Tecarib el Umem, Ibn il Ezraq, Tarîxî Amed, Meyafarqîn, Ibn il Esîr, el-Kamil, fit-Tarîx, Hafiz Isfehanî, Exbar-ı Isfehan, Mutahar Tahir el- Maqđîsî, el-Bed-î vet-Tarix, İbnê Kesîr, el-Bîdaye wen-Nîhaye, Kemaleđîn İbnê Edîm, Buxye et-Teleb fî Tarîxî Heleb û Tarîxa İbnê Xaldûnê civaknas.²⁸ Di kitêb a “*Murûcu’z-Zeheb*”a Mesûdî [m. 345/ 956] de me qasek ji beşa ku behsa kurdan kirî wergerande zimanê Kurdî. Hêvîdar im ku ev bibe taviyek ji bo xebat û mînakên bi vî rengî.

“(Behsa) Kurdan:

Ku em bêne qala kurdan [III, 250] Mirovan, li ser koka wan gelemşî (gengeşe, ihtîlaf) kiriye. Li gor hinekan kurd, ji nifşeya (nesla) Rebîeyê kurê Maadê k. Ednanê k. Bekrê k. Veil hatine. Kurd, zemanê berê, ji yê din cuda bûne û ji ber sedema zoriya şert û mercan vekîşiyane çiyayan û geliyan. Li wan deran bûne cîranê avahî û bajarên ku ecem (biyanî) û faris tê de rûdinin. Zimanên xwe berdan²⁹

28- Yrd. Doç. Dr. Bekir Bîçer, Gotarên wê: “Di gervîsan de behsa Kurdan”

29- Li gorê piraniya zanayên Ereban Kurd ji eşîrên Ere-

(29) *û her wiha zimanên wan bû ecemî (biyanî). Her êleke kurdan, kurdiyeye cuda diaxive.*

Li gor hinekan, ew ji nifşeya Mudarê kurê Nizar in. Li gorê hinekan, ji zaranê kurd ê kurê Merdê k. Se'se'ayê k. Xewazîn in. Di zemanê zehf kevin de, di navbera wan û zaranê Xesaniyan de -ji ber ku bûyer derketine- ji wan cuda bûne. Hinek miçilgê dikin ku ew ji nifşeya Rebîe û Mudar in, geriyane ji bo av û çêregehê, derketine çiyayan û erebî bi zimanê cîranan re guherandine.

Li gorê hinekan, dema şeytanên minafiq milkê Silamanê kurê Davud dizîne [III, 251] li gel cariyeyên (qerwaşên) wê têkiliya zayendî kirin. Wextê Xuda milkê Silêman ji şeytanan vegirt û cariyeyên têkilî li gel şeytanan kirî veşandin, Silêman got; "Wan bajone çiyayan û geliyan!" Paşê gorê dayîkên wan ew kom û kom cuda kirin û zêde bûn. Herwiha, nijada kurdan derkete holê...

Li gorê gotegoteke din, hêj pêşiyên di vê kitêbê de (çewa me) derbarê wê de zehf behs kirî, Dehhaqê ku ereban û eceman yek carê derbarê wî de hevnekirî -ka ji kîjan aliyê ne- li ser milê wî de du mar derdikevin. Ev mar, heta ku bi mejûyê mirovan xweyî dibin qe yek êşê nedane Dehhaq. Rûyê vê de Dehhaq, ji farisan gelek mirov ji holê rakirin. Di bin pêşdariya Ferîdûn de miravan xwe dane aliyê hev û

ban zêde bûne. Lê belê ev hizra ne raste, ji ber ku zimanê kurdan çewa ku zanyaran dayî pêş, zimanê Samî nîne, zimanê Arî ye (Hîndo-Avrûpayî)

biryar dan ku li pêşberê Dehhaq cengê bikin. Ji xwe re bi çerm direfşek çêkirin. Faris dibêjin vê "Direfşê Qawiyân." Ferîdûn, Dehhaq xiste destê xwe [III, 252] û ew girêda çiyayê Dûnbavend (Demawend) ê ku em behsê dikin. Ferezîné (wezîrê) Dehhaq, her rojê mihek û mirovek digewixand, mejûjê wan tevlihev dikir, zikê du marên li ser milê Dehhaq pê têr dikir û yê xilasbûyî dişande çiyayan. Ew ên reviyane çiyayan zêdebûn û kovî bûn. Kurd vî awayî zêde bûne. Paşê nifşeyên wan cudayê kom û komên cihêreng bûne.

Vegotina derbarê Dehhaq de me kirî, ne dirokvanên farisan, ne yên ereban, ne yên kevne, ne jî yên nû neyînî (înkâr) dikin. Farisan, ditêkildariya serencama Dehhaq û Iblîs de zehf agahiyên ecêb jî vegotine. Ev di kitêba wan de jî heye. Li gor miçilgeyê, hêj di pêşiyê de wextê Persên zûyîn vedigotin, Tehrûmersê behs hatî kirin, Nûh Pêxember e. Di zemanê Pehlewiya kevne de "direfş" nexwe direfş e (sencaq e), jê derxistin û âlem (dinya) e."³⁰

30- Ebû Hesên Elî bin Huseyîn Mesûdfî, Murûcu'z-Zeheb, pr: 191-192 Werger: Dr. Ahsen Batûr, Weşan: Selenge

Beşa Duyem

Helbestname

I

Em ê bibêjin Ey Zatê Te!

Ey zatê te yê ku bi te, ne hefsarê hîçkes û bi têra xwe.

Ey zatê te!

Û bilind e, pişt çav e, ne li ber çav e. Yek e û yekane ye.

Ey Zehrê Te!

Zehrê te yê hevhatî, qeşeng, bi ronî û ronahî.

Û dibiriqe, dema ku dibiriqe kênat dikene, gerdûn dileyîze.

Lewre tu yî bingeh, lewre tu yî serdar û serkêş.

Ya rebî,

Tu reb î, ez evd im;

Tu xaliq î, ez mexlûq im;

Tu razîq î, ez merzûq im;

Lewre tu heyî, bilind î û zana yî.

Xudan, tu xudan î; xwediyê heft ezman î.

Hem li erd î, hem jî li ezman î.

Tu dizanî, em nezan in, em hîç nizanî.

II

Em ji bo Xaliqê reb'ûl-alemîn

Her demê navek dibînin ser zemîn

Lê belê ev nav û wesfên rengereng

Car bi car ew bûne pût û lat û deng

Her çiqas te'hrîfa ol an xurt kirin

Lê belê xalên heqîqet nebirin

Her wekî Al, paşî Îl e Baal û Lat

Pê Elohim, Yahve û Ellahê hat

Ehrêman re Hurmuz e pîrê zeman

Kurd û Ariyan dixwestin jê eman

Şîva, Vîşnû hem Biraşman hate ser

Peyva Rehman yan Biraşim hate ber

III

Şehrezayê ser felek xwest karîgeh

Pê bi nûra xwe çira ket war û geh

Sê serê çirkê teqînek bû sedem

Pesn û şukrê xwe bi vîne ez didem

Zere û piçkên hêman tev erîşe

Milkê Ellahê bi xetan û rîşe

Ew teqîna pir mezin mîna birûsk

Nûra Ellahê çira ye tev çirûsk

Zivirîn eflak û kewkeb pê Xuda

Kî dizanî kar û baranê Zida

Borî deh milyarê salên pir dirêj

Hate holê bingeha dinya qirêj

Erd kelî û birbirî sal û zeman

Ar û av û ax û ba xweş bû hêman

Tovê jîne şînkire banê sirişt

Bû nebat û bendecan vaye bihişt

Ehlê behrê dane ser rûyê zemîn

Nav xetê pergala rebû'l-alemîn

IV

Derhêner insan ji heywan vekişand

Hem rihê ilhamê ser de dawêşand

Wê xweyê xwefka veşartî yek demê

Pifkire xakê Xudayê alemê

Pifkirî pifka Xudayî da beden

Ew beden avête ser baxê 'Eden

Gerdivêtin tu binasî textrewan

Erd û warê ku 'Eden ser şehrê Wan

Rebbê alem yekemîn car bû welat

Erdnîgarê gola Wanê kir xelat

Piştê Âdem celb kire hizra Pelfît

Wê xwe çol çiyayê Mekkê didît

Mêhla Âdem ger bi xwarinê jî nebî

Sira Xaliq xwest bi ezmûnê vebî

Navê Âdem pir nivîskan de hene

Yek Simêr e, dû di Torayê de ne

Adepa ye navê Âdem yê kevin

Îsmê Oanes – Alulim ser devin

Pêşiya şeş-heft hezar sal, wê demê

Hind kesan gotin jiyaye Âdemê

Lê belê jîna mirovan ey emîn!

Umrê insanê dirêje ser zemîn

V

Bizane bi 'ilm û evîn ey delal

Ji xelqê xeter re nebe rêheval

Li ser rûyê erdê eqa'id pirin

Bi hevre piranî ji hev çêkirin

Welê xelqê kevne hetanê niha

Hemû bîrûbawer bicih bûn wuha;

*Yekem 'Rebbê alem' yek e, her
heye*

Xudayê qedîm ê mezin her we ye

Zimanê biyanî de monoteîst

Ku îman û ol ên semawî teîst

Ji Yewnan hetanê niha me bihîst

Bi înkâr û re'da xwene ateîst;

Dibêjin xweza û siruste heyîne

Belê pêştirê van giyan tunîne

Deîstan Xudayek pesîfî weşand

Dibên wî Xudayê ti resûl neşand

Bi şibhe, gumanî, nezanîn weke

Heyîn û neyîn girtiye, hizreke

Qebîlên, eşîrên ew ên ku kevin

Hinek rih hebandin hinek jî ev in;

Dibêjin Amîn û Fetîş û Totem

Ew in yê di bin xîmê pût û senem

Gelo, ev siruştê, xweza û heyîn

Bixwe çêbûye an bi Rebbê Zemîn?

Bi 'ilm û bi 'hikmet, bi qelbek emîn

Bi pîvan û zehmet bikêşe zemîn

Gelo tu nizanî Xudayek heyê

Nizama vê erdê hemu metre ye

Tu gerdûn û alem dibînî bi çav

Û pergala durust e, bimeşe bi gav

Bilî van seranser heyîne binêr

Ji ezmanê jorê heta erdê jêr

Bizane heyînek li ser te heyê

Heyînek bi eqî û bi têra xwe ye

Ew ê ku bi hêz û bi 'ilmê xwe da

Me gotê xudanê heyîne Xuda!

VI

Em şane, dikene jîyan, bilind e evîna jîyanê

Afirîner dizane, em nizanîm, em nezanîn, yê dizane jî ew e.

Ew e, yê ku yekem car heyîn peqand, mirov afirand

Afirîner jî, Xudan jî ew bixwe ye, lewre bi tenê ye, lê belê ne tenê ye

Bi yek fermanê stêrk di bin qala wî de dizivirin, şahî derdikeve, xem ditemirin.

Ew hebû bi wî re kes tinebû, ew hebû bi wî re kes nedijîya, ji bilî wî.

Ew e yê ku niha jî bi tenê, bi xwe, bi qudret û quweta xwe,

Jîyan lîstika Rebbê jorî, kî ye ne gorî û ne nizim?

Ew dibêje 'Ez yek im, yekane.' Em dibêjin, 'Belê!'

Kî ye ne evdal? Key ew e, sasan ew e, şah û şahî jî ew e.

Destpêk û dûmahîk kî ye?

Ma ne ew e yê ku xef û eşkere, kirde û serkirde?

Serkan, serkêş, ev çî peyv û çî têgeh in di nav me de, ev tîp û çî wate ne li ser devê me?

Ew e, ew! serkanê serkan, serkêşê ku gerdûnê diherikîne û diguherîne.

Kî dibêje bila bêje, em in em evdal in, yê suwar ew e.

Kî neqayîl û xemgîn e, bila bibe; em in em qayîl in bi jîyanê, xwe şane, devken in em.

Risteyan dirêj û rûpelan qetil meke, lewre nifşekujî heram e.

Ji bo kirdeyê kirdeyan, xal û tîpên di bin siya wî de, tev birhanan direşînin.

Pişka rûniştîyê ku di koşa diya xwe de jî şahid e, gerstêrkên ku dine lotikan jî şahid in.

Ew Rebbê ku bi îbrahîm û Mûhemmed re xeberdayî, ew e ew Rebbê min û me her ew e.

VII

Ez ê îro qala kesayeta ronahiya pêxemberê bilind û geş,-Ku ewqas bilind e, ewqas geş e, bi peyv û hevokan pêk nayê qala wî- bikim.

Destûr bide, rê bide, ez ê bi wêjeyekê di nav wêjeyan de pêşveneçûyî binivîsim

*Ya 'Ehmed! Kerem ke, ev wêjeya maye di cî de,
yê bi meth û senayê te kamil bibe.*

*Yê tîp biguherin, bêje û peyv bileyîzin, hevok can
bibin, bi te*

*Yê rih bikene, pê nûs û lênûs şahiyê bikin, wate
bireqisin, bi te, bi navê te*

Em ê jî xwe bihejînin, ma derfet heye ku em
hema wusa di cî de bimînin gelo?

Na, bi qesem na, bi kelam na, bi kitêv na, bi navê
te yê bi kelecana! Ne mimkun e.

Yê rih aram bibe, beden sakin, hiş bêzagon,
mêjû pîr, serî hûr bibe.

Ez ê xwe wunda bikim, ji ber vê yekê tirsonek im,
lewre ji te ditirsim!

Ne ji te! Belkê ji xwe, ji ne amedebûn û bê ame-
debûna xwe ditirsim,

Ez jar im, ser nizim im, ji ber ku ez nikarim te
mêwan xweyî bikim.

*Tu bilind î, şah î, geş û xweyê tac û textê Medîne
yî*

*Ez nizim im, kin im, bextreş û xweyê guneh û
çewtên nerast im!*

Lê belê jîyan ceribandî e; jîyan, bi hêvî û xwestinan li ser xwe ye,

Ma Rebbê te jî wusa ferman nekîr, nego “jî min bixwazin, ez ê bidim we.”

Tu nikarî li ber xwestina Rebbê xwe bisekinî, herwuha tu bi sernizmiya xwe heyî,

Ku tu li ber daxwaza Rebbê bilind bisekîniya yî, wê te yê yekem Wehş derbest bikira.

Em ê bibêjin: Ey Xwedayê mihriyan, dilovan û pak ê bi şeref û bi rûmet û xwedî qudret!

Tu rihê Mûhemmedê xweyê taca zêrîn, li ser me -danene û bi me qayîl bike- Em şane bi te û bi qasidê te.

VIII

Ser şerê şana şewatê, me bi rehmeta te dî
Sirr şeref dana qewatê, me bi îmana xwe dî
Ser serê Şengal û şer dan, me bi pîvana we dî

Ber weten kendal e, berdan, me bi rûmeta xwe dî

IX

Meş meş di warê qudretê

Herikîn nehrên heyretê

Camek ji cama şerbetê

Da me pê dîwanê Mela!

Dîwana heftreng e mela

Cizîra navdeng e mela

'Aşiqê xweşdeng e mela

Îro li cîhanê Mela!

Ev roke alî ser cîhan

Ew bûk e, bûkek gewrekan

Berbûk e Xanî ber dîwan

Serdar î, zana yî Mela!

Şîn kir Xanî riha melê

Feqî li ber goftî belê

Sîyahpûş im lê erê lê

Ew roj kurd suxte bûn Mela!

Bû digûfte me armanca

Munewer bû me satranca

Qur'an a gelê kurmanca

Pîroz e dîwana Mela!

Sal bi sal in, ser hezar in

Dubeytî ew ber kemal in

Bate û Ûryan delal in

Pê wan afirand in Mela!

Perwerde, zanîn Cizîr e

Anibûn 'Elyê Herîrî

Kî digot kîjan delîl e

Danîne meydanê Mela!

Çi bikem Se'dê Şêrazê

Hem Me'errî, Fexrê Razê

Dixwazim deng û awazê

Helbestên dîwana Mela!

Senemgahek ku bo merdan

Qiblegah e li cem kurdan

Pîrozgahek li nav botan

Qur'an e dîwana Mela!

Dengekî hêsan dibêjim

Methê melê xweş dirêjim

Îroke rastî nebêjim

Her roja gerdûn e Mela!

Hun guh bidin hêkayetê

Pir nezan çûn delaletê

Veji'n bikin heqîqetê

Da ku vebin ristên Mela!

X

Te hêra harkire canê, min ê ber agirek danê

Zelîl ez, hêviyek kanê, bigerim can û cananê

Dema ku ez wekî cana, li ber ve çûm ew ê dana

Bi sêhr û awirek zana, mi zênda can û cananê

Ku wê canê sihek min da, sehek geş bû kelfî xûn-
da

We alavî bi neft pê da, bi pêta can û cananê

Ez im Zend aşiq im fermî, kî wê re lazime şermî

Bo xelqo, xaliq û 'amî, ew e şerma wê cananê

Eya xaliq, eya rehber, eya razîq, tu yî rêber

Ez im evdal, tu yî serwer, tu yî serdest, ku ez
bawer

Tu yî esrar di cananê, tu yî xefka heman canê

Ke pêt im hevriyek kanê, tu yî sirra wê cananê

Beşa Sêyem

Çîrok³¹

I

Di jiyana kurdan a îroyîn de çîrokbêjî ber bi xilasbûnê ve diçe, ji ber ku di cîhana îroyîn de êdî çandêke nû ava bûye; belgefilm, vîdeo, pirtûk û kombersan cîhana nû dorpêç kirine. Dîsa jî her kurdekî çîroka Memê Alan, Mîrza Mihemed, Ristemê Zal û hwd. bi awayekî bihîstine, lewre hinek çîrokan di hemû herêm û devokên kurdî de bi awayekî neteweyî û efsaneyî cih girtine. Çawa Mehmet Oncu ew çîrokên di pirtûka xwe ya “Çîrokên Efsaneyî yên Kurdan” (*Weşan: Nûbahar*) de nivîsandî, her kurdekî ji mezin û kalên xwe bi awayekî cuda be jî bihîstine. Lê belê hinek çîrok hene ku çêtir herêmî ne, di her herêmekê de dibe ku nehatibine bihîstin; bi rastî min di zarokatiya xwe de gelek çîrok guhdar dikirin, ji dayîka xwe. Hinek ji wan çawa me gotî her kurdekî bi awayekî guhdar kirine. Em çiqas jî çand û zanebûna pêşiyar, gotin û berhemên neteweyî berhev û şîrove bikin jî, ez dibêjim dê wek mînak bimînin, ji ber ku çanda kurdî kevintirîn çand e di nav çandên cîhanê yên kevin de. Ji wan çîrokên min ji dayîka xwe guhdar kirî, ez ê yekê weke nimûneyekî parve bikim.

II

Carek ji caran, rehmet li dê û bavên hazir û guhdaran.

31- Kêrika Çeqo û Bûka Lastîk

Wextekî di zemanekî de dibêjin, jinek û keçîçek bedew li gundekî dijiyan. Keçîk rojekê diçe ser kaniyê, çivîkek diaxive û dibêje “Wey li hâlê te.” Keçîk bersiva wê çivîkê dide û dibêje, “Çima wey li halê min, bila wey li halê te be.” Vedigere malê û roja din dîsa çivîk gotina xwe dubare dike û keçîk jî dîsa dibêje, “Bila wey li halê te be, ne li hâlê min be.” Çivîk dibêje, “Keçê, tu yê heft salan gurbeke bê serî xwedî bikî û ew gurbe (gava saxbû) yê bibe mêrê te.” Keçîk vedigere malê, ji dayîka xwe re bûyerê yekûyek vedibêje. Dayîka wê dibê “Keça min, hemin wisa ye, em ê jî li vî gundî derbikevin û bila ew gurbe nebe mêrê te.”

Jinik û keçîk ji gund derdikevin. Piştî rêya rojan, hefteyan an jî demek dûr û dirêj rastê qesreke spî û çîl tên. Ew qesr di nav deşteke de ye ku yek derî li qesrê venabe. Jinik û keçîk li ser kaniyê rûdinin. Keçîk piştî xwe dide qesrê, disekine; qesr keliş dibe, keçîk dikeve di nav qesrê de û jinik li derve dimîne. Jinik dibêje, “Herê, herê em li ber qedere direviyan, lê belê min bi destê xwe keçîka xwe avêtê li ber gurbeya bê serî. Herwiha kesek li ber qedera Xuda nikare bireve.” Keçîk derdikeve ser banê qesrê, kulekê vedike û gaziyê li dayîka xwe dike, dibêje, “Dayê, qesreke bê serî û binî ye. Yek derî lê venabe. Tu bi ya min bikî here malê. Heger tu hefteyê yan jî mehê carekê bêyî ber qesrê û ez te bibînim besê min e.” Jinik rêya xwe digire û vedigere gund, keçîk jî dimîne di qesrê de. Çawa ku çivîkê gotiyê, gurbeke bê serî di vir de ye; derman, xwarin û vexwarin li ber hazir e. Keçîk heft salan derman dike, dişû, vedişû; di boriya gewriya wî de vexwarin û xwarinê didê. Bi zehmet, bi ked û karê destê xwe li gurbî dibe xwedî.

Rojekê dengê stranên malên mirtiban li ber qesrê bilind dibin, kaçika bedew derdikeve ser banê qesrê û di kulekê de li wan dinêre; keçikê mitirban diçine ser kaniyê, sewîlê avê tijî dikin, gava berê xwe didin kaniyê, wêneyê keçika bedew dibînin; di kulekê de rengê keçika bedew daye ser kaniyê û kaçikên mitirban herwisa zen dikin ku ev wêneyê keçika bedew yê wan e. Kîjan keçika mitirb berê xwe dide kaniyê sewîlê xwe li erdê dixê û dibêje, “Hemin ez ewqas bedew im, ez çima avê dikişînim?” Şeş keçik sewîlê xwe li erdê dixin û dişikînin. Dema ku keçika heftê tê ser kaniyê, sewîlê xwe radike ku li erdê bixe, keçika bedew di kulekê de dike gazî keçika mitirb û dibêje, “Keçika delal! Ji kerema xwe re sewîlê xwe li erdê nexê; lewre, ew wêne ne yê te ye, ya min e.” Êdî keçika mitirb dibe bela li serê wê, bi lavahî dibêje “Tu yê min jî hilbikişînbal xwe.” Keçika bedew werîsekî peyda dike, werîsan bi hev ve girê dide û keçika mitirb hildikişîne bal xwe. Dibêje, “Keçika delal ez ê di serşoyê de xwe paqij bikim. Ji kerema xwe, heta ez derbikevim, heger ku gurbe xwe bilepîne derman bike û av û xawarinê bidê.” Keçika bedew hêj di serşoyê de gurbe xwe dilepîtîne, keçika mirtib derman dike; av û nan didê û gurbe mîna lawekî çarde salî radibe ser xwe û baş dibe. Dibêje, “Gelo heft sal e tu li min dinêrî?” Keçika mirtib dibêje, “Belê, ev e heft salên min e ez her roj te derman dikim û li te dibime xweyî.” Gurbe dibêje, “Ku wisan e, min gotiye kê min baş bike ez ê bi wê re bizewicim.” Gava keçika bedew ji serşoyê derdikeve, gurbe dibêje keçika mitirb, “Ev kê ye?” Keçika mitirb dibê, “Ev xidama min e.” Êdî keçika bedew ji şerma xebername, lê belê herwisa di hâlê xwe de dihele.

Deriyê qesrê vedibin! Gurbe diçe mela tîne û bihev re dizewicin. Rojekê gurbe dibêje “Ez ê biçime sûkê, gelo hun ji min çi dixwazin.” Keçika mirtib her tişteki dihejmêre; bazin, guhar, gustîl, cilik, êmîş û hwd. Keçika bedew yek tişteki bi tinê dixwaze, dibêje, “Ji min re bûkeke lastîk û kêrikeke çeqo bîne...” Wextê gurbe li dikanên sûkê digere, pirsiyara bûka lastîk û kêrika çeqo dike, dikandar jê re dibêjin, “Fîlankes ew kesê ku ji te bûka lastîk û kêrikeke çeqo xwestî, bêguman derdekî wî/wê heye. Wê ji bûkê re derdê xwe bibêje û ku derdê wê pir be, wê bûk biteqe. Ku bûk teqiya ew kes yê xwe bikuje. Lê hişyar be!”

Gurbe vedigere qesrê. Bûka lastîk û kêrika çeqo dide keçika delal; lê belê xwe li ber derî vedişêre. Keçika bedew demekê li bûka xwe dinêre û bûka xwe hildide destê xwe û jê re dibêje, “Bûka lastîk, heger ez rast bibêjim tu biteqe, lê belê heger ez rast nebêjim ez biteqim.” Û Berdewam dike.... Dibêje: “Wa bûka lastîk, ma dema ku ez li gund dijiyam, çivîkek nehate ser kaniyê û negote min, wey li hâlê te! Ma em li beriya heft salan ji gund derneketin û ez û dayîka xwe nehatin vir? Min piştî xwe da qesrê, ez ketime di qesrê de û dayîka min vegeriya gund. Ma gelo min heft salan gurbe xwedî nedikir? Rojekê keçikên mirtiban li ber qesrê ve hatin..... Min qencî û hinek jî bê aqilî kir, lewre em jinik pir hestiyar in; ev keçika mirtib min hilkişande jorê û ez çûme serşoyê. Yek danê ew ê keçika mirtib gurbe derman kir û gurbe rabû ser xwe; bi derewan gurbe xapand û wisan daye pêş heta ku gurbe ji wî bawer kir û bi wî re zewucî. Hal ev e min ew xweyî kiribû, çivîkê gotibû min, dema ku gurbe baş bibe wê bi

te re bizewice; lê belê keçika mirtib li ser keda min rûnişt.” Keçika delal dûmahîkê dibêje bûkê: “Bûka lastîk, heger ez rast dibêjim tu biteqe, lê belê heger ez rast nabêjim bila ez biteqim.” Bi vê gotinê re bûka lastîk diteqe û parçe parçe dibe, kêrik di nav bûkê de derdikeve; ... hêj ku keçika delal kêrik nedayî destê xwe, gurbeyî xwe avête destê keçikê û kêr jê sitand.

Ew kêra ku ji destê keçika delal distîne, wê kêrê hildide û diçe bal keçika mirtib, dibêje “Keçê rast bibêje, te ez xweyî kirim an keçika bedew? Heger tu rast nebêjî, ez bi navê Rebbê bilind û zana dikim, ez te nahêlime li heyatê.” Keçika mirtib dibêje, “Min tu xweyî kirî, keçika bedew xidama min e.” Gotê, “Keçika delal qe rengê xidaman nade, tu rengê xidaman didî. Min sond xwariye û ya rast bibêje min.” Keçika mirtib ji tirsan rastiyê aşkera dike û gurbe wê bi kêra çeqo dukuje; herwiha keçika bedew jî digihîje miraza xwe.

Çîroka me çû diyaran, rehmet li dê û bavên hazir û guhdaran.

Pirtûkên Nivîskar

1. Tevrat, İncil ve Hindu Kaynaklarında Hz. Muhammed

Çap: Gaye Ofset, 2008

30 (sih) rûpel.

2. Çöle Düşen Deli (*Yeni Yazıtlar*)

Çap: Weşana Alter, 2013; ISBN: 978-605-4745-70-8

32- Di derbarê nivîkar (M.Salih Özalp) de hun dikarin di pirtûka "Kafdağı'nın Gölgesinde" (161-163 pr.) an jî pirtûka "Düşünce Ekseninde Çeşitli Kareler"ê de agahiyan berfireh bi dest bixin.

136 (*sed û sih şeş*) rûpel.

3. Kuriname (*Ulusal, Sınıfsal ve İdeal Yurtseverliğin Kaynakları*)

Çap: Weşana Alter, 2014; ISBN: 978-605-4922-00-0

80 (*Heştê*) rûpel.

4. Kafdağı'nın Gölgesinde Âlem-i Suğra

Çap: Weşana Hermes, 2016; ISBN: 978-975-6130-62-2

168 (*Sed û şêst û heşt*) rûpel.

5. Varoluş ve Ötesi (*Kutsalın Tecrübesi ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi*)

Çap: Weşana Hermes, 2017; ISBN: 978-975-6130-69-8

199 (*Sed û neh wêd û neh*) rûpel.

6. Düşünce Ekseninde Çeşitli Kareler

Çap: 2018; ISBN

170 (*Dused û heftê*) rûpel.

7. Arşiv 2005-2014

Çapa Taybet, 2014

585 (*Pêncsed û heştê û pênc*) rûpe

8. Têkilî û Malper

Malper: www.metyus.co - <https://metyus.weebly.com>

G-Maîl: ozalpmehmetsalih@gmail.com

